

המרכז לחקר האשה בהלכה

זעקת דלות

כתב עת המוקדש לפתרון בעיית העגונות

ניתוח מקרה מספר 6

מכון שכטר למדעי היהדות
ירושלים, שבט תשס"ג - ינואר 2003

המרכז לחקר האשה בהלכה

צוות המרכז

הרב פרופ' דוד גולינקין, מנהל ועורך
הרב שמואל לואיס, יועץ לענייני הלכה
עו"ד שרון שנהב, יועצת משפטית
הרב מוניק זיסקינד גולדברג, חוקרת
הרב דיאנה וילה, חוקרת

הוועדה המייעצת

ד"ר סוזן ארונוב, ארה"ב
פרופ' משה בנוביץ, ישראל
ד"ר רות הלפרין-קדרי, ישראל
עו"ד רבקה מקייס, ישראל
פרופ' ארווין קוטלר, קנדה
פרופ' מיכאל קוריןלדי, ישראל
הרב פרופ' מאיר רבינוביץ, ארה"ב
הרב ד"ר עינת רמון, ישראל
הרב פרופ' עמנואל רקמן, ישראל וארה"ב
פרופ' אליס שלוי, ישראל

מכון שכטר למדעי היהדות מודה לקרן פורד ולסוכנות היהודית לארץ ישראל
עבור תמיכתם הכספית במרכז לחקר האשה בהלכה.

תשס"ג – 2003

כל הזכויות שמורות

למכון שכטר למדעי היהדות

ת"ד 16080, ירושלים 91160

טלפון: 02-6790755

פקס: 02-6790840

דואר אלקטרוני: schechter@schechter.org.il

אתר אינטרנט: www.schechter.edu

נדפס בישראל

מסת"ב 965-7105-14-5

סידור ועימוד: לשון למודים בע"מ, ירושלים

מכון שכטר למדעי היהדות

מכון שכטר למדעי היהדות הוא אחד מהמוסדות האקדמיים המובילים במדעי היהדות במדינת ישראל. הגישה האקדמית הייחודית בשכטר משלבת דרכי לימוד מסורתיות עם גישות מחקר מודרניות. לצד הדיון ההיסטורי והטקסטואלי במקורות היהדות מתנהל שיח תרבותי ואקטואלי, המתמודד עם הדילמות המוסריות-חברתיות של החברה הישראלית בימינו. מכון שכטר מציע תואר שני רב-תחומי במדעי היהדות בתחומים קלאסיים כגון מקרא, מחשבת ישראל ותולדות עם ישראל ליד תחומים חדשניים, הבוחנים את שאלת המגדר, החינוך, הקהילה והאומנות בהיבט יהודי.

במכון לומדים מאות תלמידים מכל רחבי הארץ המייצגים קשת רחבה של דעות ותפיסות עולם בחברה הישראלית, והנהנים מאווירת לימודים חמה, פתוחה ופלורליסטית.

בתחום המחקר היישומי, המכון מנהל את המכון לחקר ההלכה ויישומה, המרכז לאומנות יהודית, והמרכז לחקר האשה בהלכה.

המרכז לחקר האשה בהלכה

"המרכז לחקר האשה בהלכה" שליד מכון שכטר למדעי היהדות בירושלים נוסד בשנת תש"ס בעזרת מענק מקרן פורד, על מנת לחקור את מעמד האשה בבית הכנסת, ועל מנת למצוא פתרונות לבעיית העגונות של ימינו המחכות שנים לקבל גט פיטורין כתוצאה מסרבנות או סחטנות מצד בעליהן. העניין הראשון טופל בספרי "מעמד האשה בהלכה: שאלות ותשובות" שיצא לאור בשנת תשס"א. העניין השני יטופל בשתי דרכים – בספר "פתרונות הלכתיים לבעיית העגונות במאה העשרים" שיסקור את כל הפתרונות שהוצעו לבעיה במאה העשרים, ובכתב העת "זעקת דלות" המונח לפניכם, שבודק מקרים ספציפיים של עגונות שחילו שנים לישועה מבתי דין רבניים ללא הועיל. מטרת פרסום הדברים היא לחוץ על בתי הדין הרבניים לפרסם את פסקיהם באופן מסודר ומנומק ובזמן סביר, וגם להשתמש בכלים ההלכתיים העומדים לרשותם על מנת להתיר עגונות. וכבר לימדונו חז"ל: "משום עיגונא אקילו בה רבנן" (יבמות פ"ח ע"א), וכן פסק הרמב"ם (הלכות גירושין י"ג:כ"ח) ש"אין בודקין עידי אשה בדרישה וחקירה שלא אמרו חכמים בדבר להחמיר אלא להקל משום התרת עגונה". הרא"ש קבע ש"כן ראוי לכל מורה לחזור על כל צדדין להתיר" (שו"ת הרא"ש כלל נ"א, אות ב'). אכן, המקורות הנ"ל עסקו בבעל שנעלם, אולם בימינו יש סוג חדש של עגונות הנסחטות על ידי בעליהן עבור בצע כסף, ואין ספק שחז"ל ורבתינו היו חוזרים על כל צדדי ההיתר על מנת להתיר. אכן, זו היא אחת מהמטרות העיקריות של "המרכז לחקר האשה בהלכה".

החוברת הנוכחית

בחוברת זו של "זעקת דלות", לא באנו להציע פתרונות על מנת לשחרר עגונה, אלא למחות על ניסיון של בית דין אזורי להפוך אשה שהתגרשה בגט פיטורין כהלכה לעגונה שנה ורבע לאחר נתינת הגט.

אכן, בית הדין הרבני הגדול בירושלים ביטל אותו פסק דין אומלל, אבל עצם העובדה שבית דין אזורי פסק כך מלמד מה המרחק הדרוש עד שמערכת בתי הדין במדינת ישראל תהיה קשובה ל"זעקת הדלות".

אנו מודים לעו"ד שרון שנהב שמצאה את התיק ולרב מוניק זוסקינד גולדברג שכתבה את ניתוח המקרה בהתייעצות עם צוות המרכז. העלון תורגם לאנגלית על ידי דליה פרידמן והח"מ, ופרופ' אליס שלוי תיקנה את הנוסח האנגלי מבחינה לשונית. החוברת נערכה והובאה לדפוס על ידי הח"מ.

אנו מקווים שכתב העת "זעקת דלות" יפרסם את מצוקתן של העגונות של ימינו ברבים ואף ידרבן את בתי הדין הרבניים להתיר אותן מעיגונן. אנו נשמח לשמוע תגובות מרבנים, מדיינים, מחוקרים ומהציבור הרחב.

פרופ' דוד גולינקין
מכון שכטר למדעי היהדות
ירושלים עיר הקודש
שבט תשס"ג

ניתוח מקרה מספר 6

מאת

הרב מוניק זוסקינד גולדברג

העובדות

"לאה" ו"יהודה"¹ נישאו בישראל ב-28 במאי 1981, וילדיהם נולדו בשנת 1985 ובשנת 1990.

עד שנת 1993 ניהלו בני הזוג אורח חיים חילוני לחלוטין. באותה שנה החל יהודה לקיים אורח חיים דתי, ונוצרה מתיחות חריפה בין בני הזוג כי לאה לא הסכימה ללכת בעקבותיו. יהודה התחיל להיעדר לעתים קרובות מדירתם המשותפת.

כתוצאה מכך, ב-17 בפברואר 1994, הגישה לאה לבית המשפט המחוזי תביעה למזונות, דמי טיפול, החזקת הילדים וקביעת דרכי חינוכם. יש לציין שבכתב ההגנה שהגיש יהודה לתביעה זו, הוא השלים עם העובדה שהילדים יקבלו חינוך חילוני. וכך לשונו: "הייתי מעוניין שהילדים ילמדו בבית ספר דתי. כיום אני מוכן להשלים עם העובדה שהם לומדים במוסדות החינוך בהם הם לומדים" (מתוך פסק דין של בית המשפט המחוזי, 2.5.95, עמ' 30).

ב-28 באפריל 1994, כתוצאה מהגשת תביעתה הנזכרת של לאה, הגיש יהודה לבית הדין הרבני האזורי באשדוד תביעת גירושין וחלוקת הרכוש המשותף. בתביעה זו ביקש הבעל מבית הדין לחייב את האשה לקבל גט, וכן "לפסוק בדבר חלוקת הרכוש המשותף". בתשעה עשר הסעיפים של התביעה לא הוזכרו נושא משמורת הילדים ודרכי חינוכם.

ב-8 בפברואר 1995, החליט בית הדין הרבני האזורי באשדוד כי

(א) הצדדים יתגרשו זה מזה בהסכמתם;

(ב) באי-כוח הצדדים יעשו מאמץ להתקרב לעמדות אחד כלפי השני בנושא הרכוש מאחר וזה הוא אבן הנגף ומשמש כבולם בשלב זה לגירושין;

(ג) הצדדים מודעים לעובדה שיש צורך בגירושין וכי הם חיים בנפרד ויש לתת דעת לעמדה מוסכמת בנושא חינוך הילדים.

בפסק הדין של בית המשפט המחוזי ב-2 במאי 1995, נפסק שהבעל חייב לשלם מזונות עבור ילדיו; שהילדים "יהיו בחזקת אימם ותחת משמורתה"; שהילדים "זכאים להמשיך ולשמור על אורח החיים החילוני לפיו חיו עד כה"; וכי האב "יימנע מכל שינוי באורחות חייהם של הילדים... וכן יימנע מהעברתם ממוסדות החינוך החילוניים ממלכתיים בהם הם שוהים עתה למוסדות חינוך דתיים" (עמ' 32-34).

1 השמות שונו כדי להגן על המעורבים בתיק.

הסיבה להחלטה האחרונה היא "טובת הילדים", וכפי שכתוב בפסק הדין (עמ' 32):

שינוי במסגרת החינוכית של הילדים כפי שהוא כיום, וכן שינוי באורח חייהם בבית ובמסגרתם החברתית מחוצה לה, יהוו פגיעה בטובת הילדים ועלולים לגרום להם לקונפליקטים נפשיים וסוציאליים... לא יתכן שהילדים יגורו בחזקתה של אימם החיה באורח חיים חילוני ולמרות זאת יחונכו בחינוך דתי, לפי אורח חייו של אביהם שאינו גר עימם.

ב-18 באוקטובר 1995 הגישה האשה בקשה לבית הדין הרבני באשדוד למתן צו הפרדה עקב אלימות פיזית של הבעל כלפיה.

ב-22 באוקטובר 1995 התקיים בבית הדין הרבני דיון בבקשת האשה. באותו דיון נערך הסכם גירושין בין הצדדים בו כתוב כי שאלות המזונות והחזקת הילדים והרכוש יידונו בבית הדין, לאחר מתן הגירושין. על פי הסכם זה פסק בית הדין שצריך "להסדיר גט מיידית", וגם הוחלט שבית הדין יפנה לשירותי הרווחה ביישובם של בני הזוג על מנת "לבקש תסקיר בנושא החזקת הילדים". באותו מעמד מצא בית הדין לנכון לסדר גט במהירות האפשרית (לפי באת כוח האשה, בשל האלימות הקשה של הבעל כלפי האשה).² סופר שת"ס הוזעק לבית הדין ובני הזוג התגרשו.

ב-26 במרץ 1996 הגיש אגף שירותי הרווחה ביישובם של בני הזוג חוות דעת לבית הדין הרבני. לאחר שיחות עם ההורים והילדים, סוכמו הדברים כדלהלן:

הורי הילדים נמצאים במערכת יחסים קשה הנמשכת כבר תקופה ארוכה. הסכסוך הינו סביב חלוקת הרכוש ומשמורת הילדים. הסכסוך מתרחש על רקע הפער הערכי-דתי הגדול הקיים בין שני ההורים. הילדים נתונים בתווך ומעורבים בסכסוך. הם יודעים ושומעים ששני ההורים רוצים במשמורת וחרדים מאוד מפני אפשרות של העברתם לרשות האב. על פי פסק הדין של בית המשפט המחוזי בתל אביב, מ-1994, משמורת הילדים היא אצל האם, והחינוך בהתאם לזה. אכן הילדים נמצאים בפועל במשמורתה. אנו ממליצים שהאם תמשיך להיות משמורת על הילדים (כך!). האם היא אם אוהבת ואחראית, משתדלת להיות קשובה ומספקת צרכיהם הפיזיים והרגשיים.

ב-28 במרץ 1996 נתן בית הדין הרבני האזורי באשדוד פסק-דין שבו קבע כי "החזקת הילדים המשותפים של הצדדים תהיה בידי האם וזאת במשך 3 השנים הקרובות" וגם "כי יש למצע (כך!) את מקום דרך הלימודים של הילדים ויש לרושםם בבית ספר ממלכתי דתי".

ב-26 בספטמבר 1996 עתרה האשה לבית המשפט העליון (בשבתו כבית משפט גבוה לצדק) נגד פסק הדין של בית הדין האזורי, וב-5 בדצמבר 1996 פסק בית המשפט העליון כי בית הדין הרבני נתן את פסק הדין בחוסר סמכות, מפני ששאלת חינוכם של הילדים

2 בתוך הערעור לבית הדין הרבני הגדול מה-11 בפברואר 1997. מסמך זה יכונה להלן "הערעור".

נמסרה לראשונה לבית המשפט המחוזי לפני תביעת הגירושין; כי תביעת הגירושין לא כללה שאלת חינוך הילדים; וכי האשה לא נתנה את הסכמתה לתת סמכות לבית הדין לדון בחינוך הילדים. נאמר עוד שהעובדה שהצדדים הסכימו שבית הדין ידון בנושא החזקת הילדים אינה נותנת לו סמכות בענייני חינוכם. על כן פסק בית המשפט כי

יש לעשות צו מוחלט על פיו פעל בית הדין בהיעדר סמכות שעה שנדרש לנושא חינוכם של הילדים; החלטתו של בית הדין הרבני, ככל שהיא נוגעת לחינוכם של הילדים, על פי פסק דינו מיום 28.3.96, בטלה; והסמכות לדון בנושא חינוכם של הילדים מסורה לבית המשפט המחוזי.

ב-2 בינואר 1997, כתגובה ישירה לפסק בית המשפט העליון, ומבלי שאיש פנה אליו, פסק בית הדין הרבני האזורי באשדוד ש"התעורר ספק בכשרות הגט בשל חשש שהוא ניתן על ידי הבעל על דעת כך שחינוך הילדים, שהיה בעיניו תנאי מוקדם להסכמתו ליתן גט לאשה, יהיה בסמכות בית הדין". החלטת בית הדין היתה "לעכב את תוקפו של הגט" – שניתן כזכור ב-22 באוקטובר 1995, שנה ורבע קודם לכן! "אסור על האשה להינשא לאחר עד למתן החלטה אחרת בעניינה." (ראו את פסק הדין בספח א').

בית הדין נתן הוראה למרשם האוכלוסין של משרד הפנים שלא לבצע שום שינוי במעמדה האישי של האשה על יסוד תעודת הגירושין שניתנה בעת הגירושין. ב-19 במרץ 1997 השיב מינהל האוכלוסין "כי על יסוד תעודת הגירושין שהציגה האשה שונה מצבה האישי לגרושה כבר ב-5.11.95" (ראו נספח ב'). בינתיים נשא הבעל אשה אחרת, ובהחלטה זו, הפך בית הדין את הבעל לנשוי לשתי נשים ולעובר, בדיעבד, על חרם דרבינו גרשום!

ב-11 בפברואר 1997 ערערה לאה לפני בית הדין הרבני הגדול על פסק בית הדין המעכב את תוקפו של הגט.

ב-28 במאי 1997 פסק בית הדין הרבני הגדול בירושלים על פי דעת הרוב כי "פסק הדין [הנ"ל] בטל ומבוטל... עניינם של הצדדים יועבר מכאן ואילך לדיון בבית הדין האזורי ברחובות" (ראו נספח ג').

בפסק הדין כתב הרב שלמה דיכובסקי את המילים הבאות: "אני חייב לומר כי הופתענו והשתוממנו על פסק הדין הנ"ל. כיצד ניתן להטיל ספק בכשרות הגט, שנה ורבע לאחר שניתן?"

עמדתנו

בחוברת זו של "זעקת דלות", לא באנו להציע פתרונות על מנת לשחרר עגונה, אלא לתאר ניסיון של בית דין אזורי להפוך אשה שהתגרשה בגט פיטורין כהלכה לעגונה, על ידי הטלת חשש בכשרות הגט שסודר על ידי אותו בית הדין, שנה ורבע קודם לכן! וכך אפשר לקרוא בהחלטת בית הדין: "מחליט בית הדין לעכב את תוקפו של הגט, לפיו נתגרשו הצדדים בבית דיננו ביום כ"ח תשרי תשנ"ו (22.10.95) ואי לכך אסור על האשה להנשא

לאחר עד למתן החלטה אחרת בעניינה" (ראו נספח א'). בית הדין הנ"ל הורה גם למשרד הפנים שלא לשנות את מעמדה האישי של האשה עד תום הברור.

ברצוננו להביע גם את הערכתנו והסכמתנו המלאה עם דעת הרוב בבית הדין הרבני הגדול בירושלים לאחר ערעור האשה נגד החלטת בית הדין האזורי בעניין כשרות הגט. להלן הנקודות המרכזיות שהודגשו בערעור ובהחלטת בית הדין הגדול.

א. כיצד ניתן להטיל ספק בכשרות הגט שנה ורבע לאחר נתינתו?

על שאלה זו כותב הרב שלמה דיכובסקי בהחלטת בית הדין הרבני הגדול:

בכל בתי הדין בישראל – בארץ ישראל ובכל העולם – קיים סדר ביטול מודעות והפרת נדרים ושבועות, בכדי למנוע כל צל של נדנדוד ספק בדיבור כלשהוא נגד הגט. בסיום סידור הגט מוכרז כי יש חרם שלא להוציא לעז על הגט, וכיצד יכול בית הדין בכבודו ובעצמו להוציא לעז על גט שניתן?

ובכן, על פי ההלכה, כתיבת גט ונתינתו חייבים להיעשות לפני בית הדין ובסדר דברים מסודר, על מנת שלא תהיה אפשרות להטיל ספק בכשרות הגט. וכך אנו קוראים בשולחן ערוך אבן העזר קל"ד: ג':

צריך שיבטל [הבעל] קודם כתיבת הגט כל מודעא שמסר, ויאמר כן: הריני מבטל כל מודעא שמסרתי על גט זה. וכן אני מבטל כל דבר שגורם כשיתקיימו אותן הדברים ביטול לגט זה. וכן אני מעיד על עצמי שלא מסרתי דבר על הגט שיבוטל הגט מחמתו, והריני פוסל כל עד או עדים שיעידו שמסרתי או שאמרתי שום דבר שיבוטל מחמתו גט זה או שיורע כחו של גט זה מחמת אותה מודעא או אותו דיבור.

יתרה מזאת, רבינו תם מוסר כך: "ועוד גזרתי בכינופיא של שוק טרוויש באלה חמורה ובגזירה חמורה שלא יקרא שום בר ישראל ערעור על שום גט אחר נתינתו אפילו בתוך כדי דיבור".³ תקנתו של רבינו תם מובאת גם במרדכי למסכת גיטין, סוף הלכות הגט (דפ' וילנא, ט' ע"א),⁴ וכל בית דין נוהג לומר את החרם בקול רם מיד לאחר סידור הגט (שולחן ערוך אבן העזר קנ"ד: כ"ב):

צריך להטיל חרם על כל העומדים בשעת נתינת הגט, שלא להוציא לעז על הגט [רמ"א]: (ומזכירין שר"ית גזר בכנופיא עם תלמידיו על מי שמוציא לעז על הגט הניתן).

אם כן, כיצד בית הדין האזורי היה יכול להטיל ספק בגט שסודר על ידם? אתמהא!

3 ספר הישר לרבינו תם, חלק החידושים, ירושלים, תשי"ט, סוף סימן ק"מ, עמ' 105.
4 לדיון ולנוסחים אחרים של תקנה זאת ראו ישראל שציפנסקי, התקנות בישראל, כרך רביעי, ירושלים, תשנ"ג, עמ' ק"ס-קס"ב, וכן המרדכי למסכת גיטין, מהד' מאיר רבינוביץ, מחקרים ומקורות (בעריכת ח"י דימיטרובסקי), ספר ב', כרך ב', ירושלים, תשי"ן, עמ' 870-872.

ב. אין מטילים ספק בכשרות הגט בגלל הפרות בהסכם גירושין

כפי שכתבה באת כוח האשה בערעור:

ידוע הוא שבכל הסכם גירושין ישנם תנאים או הסכמות שונות הנוגעות לילדים, למזונות ולעתים אף לרכוש. לא יעלה על הדעת, שניתן לבטל גט כאשר צד כלשהוא לא מילא אחר תנאי או הסכמה כלשהיא. אין תקדים למיטב ידיעתי שבית הדין ביטל גט או אפילו פסק שיש ליתן גט לחומרא בשל העובדה שאב לא שילם את תשלומי המזונות החלים למחיית ילדיו, דבר הקורה לעתים קרובות.

וכך כותב הרב דיכובסקי בפסק הדין של בית הדין הרבני הגדול:

בכל סידור גט יש הסכם גירושין או פסק דין המסדירים את הנושאים הנלווים. בחלק לא קטן של תיקי הגירושין ישנן הפרות של צד זה או אחר בסעיפים שונים של הסכם הגירושין, כולל סעיפים עקרוניים – האם יעלה על הדעת להטיל ספק בכשרות הגט בגלל הפרות אלו, שעלולות להתרחש גם שנים לאחר הגט:

מאז ומתמיד מבדילים בתי הדין בין הגט שהוא "ספר כריתות" מוחלט וסופי, לבין כל הנושאים הנלווים. כאשר ישנה הפרה של הסכם הגירושין – גם הפרה בסיסית – יש לכך תרופה בדיון משפטי, אבל לא ניתן – גם לא לבית הדין הרבני – להחזיק את הגט כ"בן ערובה" ולערער על כשרותו (ראו נספח ג').

ג. הבעל לא התנה בפירוש את נתינת הגט בדיון בשאלת חינוך הילדים

כזכור, בית הדין הרבני האזורי פסק ש"התעורר ספק בכשרות הגט בשל חשש שהוא ניתן על ידי הבעל... [על] תנאי...". ברם, גט על תנאי חייב להיעשות בצורה מדויקת על פי דיני התנאים ובלשון של תנאי לפי הכללים המובאים בשולחן ערוך אבן העזר ל"ח:ב'-ג':

כל תנאי צריך להיות בו ארבעה דברים, ואלו הן: שיהיה כפול, ושיהיה הן שלו קודם ללאו, ושיהיה התנאי קודם למעשה, ושיהיה התנאי דבר שאפשר לקיימו. ואם חסר התנאי אחד מהם, הרי התנאי בטל כאילו אין שם תנאי כלל...

כל האומר מעכשיו, או על מנת, אינו צריך לכפול תנאו ולא להקדים תנאי למעשה, אבל צריך להתנות בדבר שאפשר לקיימו. יש חולקים ואומרים דאפילו באומר מעכשיו, או על מנת, צריך להיות בתנאי כל הדי דברים.

מהפרוטוקול של בית הדין הרבני האזורי מ-2 באוקטובר 1995 אפשר להיווכח שבהסכמת הבעל לתת גט לאשתו, לא היתה שום לשון תנאי. וכלשון הערעור: "בעת נתינת הגט, הבעל לא הזכיר כלל תנאי כל שהוא ואף לא שאלת חינוך הילדים. לפיכך הגט ניתן כדין ללא כל תנאי".

מלבד זאת, צריך לציין שסדר הגט כולל הצהרה מפורשת של הבעל המצהיר שהגט ניתן ללא תנאי, וכך כתוב בשולחן ערוך בסדר הגט (סעיף י"ד): "ישאל החכם לבעל המגרש: אתה נותן גט זה מרצונך בלא שום אונס?... והבעל המגרש משיב... אני נותן גט זה בלב שלם בלי שום אונס ותנאי".

ד. האם היה מקום מבחינה משפטית להחלטת בית הדין האזורי בעניין חינוך הילדים לאחר פסיקת בית המשפט בנידון?

כזכור, כבר ב-17 בפברואר 1994 פנתה לאה לבית המשפט המחוזי בעניין חינוך הילדים. בית המשפט פסק ב-2.5.95 כי האב "יימנע מכל שינוי באורחות חייהם של הילדים... וכן יימנע מהעברתם ממוסדות החינוך החילוניים-ממלכתיים בהם הם שוהים עתה למוסדות חינוך דתיים".

לכן, כשבית הדין הרבני האזורי פסק שנתיים לאחר מכן ש"יש לרושםם בבית ספר ממלכתי דתי", הגישה לאה עתירה לבית משפט הגבוה לצדק בטענה שאותו פסק דין ניתן בלי סמכות בגלל העיקרון של "מירוץ סמכויות". אם האשה פנתה קודם לבית המשפט בעניין חינוך הילדים, חייבים להמשיך לדון בעניין זה בבית המשפט. וכך באמת פסק בית המשפט הגבוה לצדק בפסק הני"ל. והרי לשונו של השופט א' גולדברג:

יש לעשות צו מוחלט על פיו פעל בית הדין בהיעדר סמכות שעה שנדרש לנושא חינוכם של הילדים; החלטתו של בית הדין הרבני, ככל שהיא נוגעת לחינוכם של הילדים... בטלה; והסמכות לדון בנושא חינוכם של הילדים מסורה לבית המשפט המחוזי.

ה. האם באמת היה ספק לגבי כשרות הגט?

היות והבעל נישא לאשה אחרת כמה חודשים לאחר מתן הגט, בצדק כותבת באת כוח האשה בערעור כי "אם באמת ובתמים היה לבית הדין ספק בדבר הגט, היה עליו להזמין מיד את הבעל ולחייב אותו מחדש במתן גט ובמזונות עונשיים עד למתן הגט?"

ובכן, בהחלטת בית הדין הגדול כותב הרב דיכובסקי את הדברים הבאים: "אילו היה בית הדין מתכוון לערער ברצינות על הגט, אזי היה הבעל נאשם בביגמיה, כי יש לו שתי נשים, והיה עליו לגרש אחת מהן, ללא כל תנאי ומיד".

נדמה לנו שבית דין מכובד כמו בית הדין האזורי לא היה עושה טעות כה גסה. לכן נראה שלבית הדין האזורי לא היה באמת חשש לגבי כשרות הגט, אלא, עיכוב הגט היה מגמתי: ללחוץ על האשה לשלוח את הילדים לחינוך דתי. וכנראה שבית הדין הגדול רומז על כך כשהוא כותב שאין "לבית הדין הרבני להחזיק את הגט כיבן ערובה".

כמו כן, אנו נוטים להסכים עם באת כוח האשה כשהיא כותבת כי "נראה כי החלטת בית הדין... נועדה להעניש את האשה על כך שהעזה לפנות לבית הדין הגבוה לצדק".

ו. בית הדין האזורי נהג במשוא פנים לטובת הבעל ובאיבה כלפי האשה

באת כוח האשה כתבה עוד בערעור: "בית הדין נהג במשוא פנים לטובת הבעל, [ו]נתן החלטות לטובתו מבלי שאף התבקש לעשות זאת". ובכן, ביוזמתו, לאחר פסק הדין המטיל ספק בגט, שלח בית הדין האזורי מכתב לבעל בשאלה האם הוא מעוניין כיום בהחזקת הילדים, וזה למרות התסקיר של שירותי הרווחה האומר בפירוש שהילדים חייבים להישאר אצל אמם.

כל העובדות מראות שכנראה צדקה באת כוח האשה כשהיא כתבה כי "בית הדין הוכיח עויינות מיוחדת לאשה", וייתכן שגם בית הדין הגדול חשב כך, וכפי שנאמר בדעת הרוב: "עניינם של הצדדים יועבר מכאן ואילך לדיון בבית הדין האזורי ברחובות". אחד הדיינים לא הסכים עם נקודה זו, וכתב: "האם בית הדין שטעה במסקנתו בדבר מסוים כבר נפסל מלהמשיך ולדון בתיק זה?". אבל בית הדין הגדול החליט על פי דעת הרוב להעביר את המשך הדיונים בענייני סידור הרכוש לבית דין אזורי אחר, כנראה מפני שגם הוא הרגיש באיבת בית הדין האזורי כלפי האשה.

לסיכום

במקרה שראינו לעיל, בית דין אזורי ניסה להטיל ספק בגט שניתן שנה ורבע לפני כן. קשה להאמין שבית דין מכובד יעשה טעות כה גסה לחשוב שאולי הבעל נתן גט על תנאי – הרי הדיינים היו נוכחים בשעת מתן הגט וידעו שלא היה שום לשון תנאי כשהבעל כתב ונתן את הגט, ושבעת כתיבת הגט הוא ביטל גם את כל המודעות. לכן יש להניח שבית הדין האזורי לא עשה מה שעשה בתמימות אלא שהיו לו מניעים זרים בביטול הגט. ולדעתנו אלו הם:

1. קודם כל, הדיינים חשבו שבהטלת ספק בגט, הם יכולים להכריח את האשה לתת חינוך דתי לילדים, חינוך היותר מתאים לרוחם הם. יש כאן עימות בין בעל דתי ואשה חילונית, ובית הדין תמך בבן-זוג הדתי. אם לא, איך אפשר להבין שביוזמתם שלחו הדיינים מכתב לאב כדי לשאול אותו אם הוא מעוניין לקבל את שמירת הילדים, כאשר בית הדין בעצמו, בעקבות המלצה של שירותי הרווחה, החליט שהילדים חייבים להישאר אצל אמם!
2. היה כאן עימות גם בין סמכויות, בין בית הדין הרבני לבתי המשפט הכלליים. בית הדין הרבני פסק במודע בנושא שכבר לא היה בסמכותו לפסוק בו, חינוך הילדים, כי האשה פנתה קודם לבית המשפט הכללי. כנראה שבבית הדין הרבני כעסו כשהאשה פנתה לבית משפט הגבוה לצדק כדי לקבל את מבוקשה. לפיכך ייתכן שהטלת ספק בגט ועיגון האשה היו דרך להעניש אותה ולהראות את כוחם.

3. ועוד, שוב פעם אנו עדים לעובדה שבמקרים רבים הדיינים אינם מסוגלים להתחשב בצד האשה, ובסכסוך בין בני זוג, הם נוטים להבין יותר את צד הגבר. בכל זאת יש להתנחם בעובדה שיש דיינים כמו הרב דיכובסקי והרב אליהו בקשי-דורון הנותנים תקווה שעדיין ניתן לשנות את פני הדברים, ושבתי הדין הרבניים מסוגלים לרדוף צדק בענייני אישות.

נספח א'

בית הדין הרבני האזורי אשדוד

פסק דין

הצדדים התדיינו בפני בית הדין ארוכות ובית הדין עשה מאמצים רבים להביאם לידי הסכם גירושין. במהלך אותם נסיונות, היה חשוב לבעל להבטיח את חינוכם הדתי של הילדים, שהיו ברשות האשה, ולצורך כך עמד על הדרישה, שבהסכם הגירושין יעוגן סעיף מפורש שלבית הדין תהיה סמכות לדון בהחזקת הילדים לאחר הגירושין, למרות שענין זה נידון קודם לכן בבית המשפט המחוזי. ואכן בהסכם הגירושין הוכנס סעיף לפיו הסכימו הצדדים שנושא החזקת הילדים יהיה בסמכות בית הדין לאחר הגירושין. הבעל היה סבור לתומו, שבכך הוא מבטיח שאף נושא החינוך של הילדים יידון על ידי בית הדין, כחלק מהחזקת הילדים.

ואכן ביום 28.3.96 פסקנו בשאלת חינוך הילדים, אולם האשה הגישה עתירה לבג"ץ וביום כ"ד כסלו תשנ"ז (5.12.96) נפסק, שאין אנו מוסמכים לדון ולפסוק בנושא חינוך הילדים, להבדיל מהחזקתם.

מכיוון שכן, התעורר ספק בכשרות הגט, בשל החשש שהוא ניתן על ידי הבעל על דעת כך, שחינוך הילדים, שהיה בעינינו תנאי מוקדם להסכמתו ליתן גט לאשה, יהיה בסמכות בית הדין.

בית הדין בדעה, שיש צורך בבירור מעמיק בשאלת כשרות הגט בנסיבות אלו ולכן, מחליט בית הדין:

א. לעכב את תוקפו של הגט, לפיו נתגרשו בבית דיננו ביום כ"ח תשרי תשנ"ו (22.10.95) ואי לכך אסור על האשה להינשא לאחר, עד למתן החלטה אחרת בעניינה.

ב. כן, מורה בית הדין למרשם האוכלוסין של משרד הפנים, שלא לבצע שום שינוי במעמדה האישי של האשה על יסוד תעודת גירושין מספר _____ שהונפקה לאשה ביום 20.10.95 ויש לזמן הצדדים.

ניתן ביום כ"ג טבת תשנ"ז (2.1.97)

[שמות הדיינים והמוזכיר הראשי]

נספח ב'

מדינת ישראל

משרד הפנים

מינהל האוכלוסין

המחלקה למרשם ודרכונים...

י' אדר ב' תשנ"ז

19 במרץ 1997

לכבוד מר _____

המזכיר הראשי

בית הדין הרבני

אשדוד

א.נ.,

הנידון: לאה מספר זהות _____

יהודה מספר זהות _____

סימוכין: פסק דין שהוצא בתיק מס' _____ ביום 2.1.97

בפסק הדין שבסימוכין הורה בית הדין הרבני כי אין לבצע שום שינוי במעמדה האישי של האשה על יסוד תעודת גירושין מספר _____ שהונפקה לאשה ביום 20.10.95 ויש לזמן הצדדים.

ברצוננו להביא לידיעתכם כי על יסוד תעודת הגירושין שהציגה האשה, שונה מצבה האישי לגרושה כבר ב-5.11.95 לידיעתכם.

בברכה

_____ המחלקה למרשם ודרכונים

נספח ג'

בית הדין הרבני הגדול ירושלים

תאריך הפקה כ"א אייר תשנ"ז

28.5.97

בפני כבוד הדיינים

הרב אליהו בקשי דורון – הראשון לציון, יושב ראש

הרב שלמה דיכובסקי – דיין

הרב שלמה בן שמעון – דיין

הנדון: גירושין

החלטה

בית הדין האזורי באשדוד (פסק דין ביום כ"ג בטבת תשנ"ז), הטיל ספק בכשרותו של גט, והורה למערערת שלא להנשא לאחר, עד לביורר מעמיק בשאלה זו. כמו כן, הורה למשרד הפנים שלא לשנות את מעמדה האישי של המערערת לגרושה עד תום הביורר הנ"ל.

הצדדים התגרשו ביום כ"ח בתשרי תשנ"ו – כשנה ושלושה חדשים קודם לכן, ובהסכם הגירושין שאושר על ידי בית הדין נאמר כי "נושא הילדים החזקתם ומזונותיהם ידונו בבית הדין הרבני אחרי הגט, והצדדים מסמיכים את בית הדין לדון בכך בסמכות בלעדית".

בתאריך ח' בניסן תשנ"ו פסק בית הדין הרבני בנושא חינוך הילדים וקבע כי ילמדו בבית ספר ממלכתי דתי (פשרה בין רצון המערערת לרושםם לבית ספר ממלכתי, ורצון המשיב לרושםם לבית ספר חרדי).

בעתירה לבג"ץ טענה המערערת כי נושא חינוך הילדים אינו חלק מהחזקתם, והסמכות נתונה לבית המשפט המחוזי שעסק בכך בעבר. עתירתה נתקבלה ביום כ"ד בכסלו תשנ"ז.

בעקבות החלטת בג"ץ, קבע בית הדין הרבני כי "התעורר ספק בכשרות הגט בשל החשש שהוא ניתן על ידי הבעל על דעת כך שחינוך הילדים שהיה בעיניו תנאי מוקדם להסכמתו ליתן גט לאשה, יהיה בסמכות בית הדין".

על זאת הערעור שלפנינו.

אני חייב לומר כי הופתענו והשתוממנו על פסק הדין הנ"ל. כיצד ניתן להטיל ספק בכשרות הגט, שנה ורבע לאחר שניתן?

בכל בתי הדין בישראל – בארץ ישראל ובכל העולם – קיים סדר ביטול מודעות והפרת נדרים ושבועות, בכדי למנוע כל צל של נדנדוד ספק בדיבור כלשהוא נגד הגט. בסיום סידור הגט מוכרז כי יש חרם שלא להוציא לעז על הגט, וכיצד יכול בית הדין בכבודו ובעצמו להוציא לעז על גט שניתן?

והרי אילו היתה המערערת נשואה – המשיב נשוי – והיו לה ילדים, היה בית הדין מטיל ספק בכשרותם של הילדים – דבר שאין להעלות על הדעת.

בכל סידור גט יש הסכם גירושין או פסק דין המסדירים את הנושאים הנלווים. בחלק לא קטן של תיקי הגירושין ישנן הפרות של צד זה או אחר בסעיפים שונים של הסכם הגירושין, כולל סעיפים עקרוניים – האם יעלה על הדעת להטיל ספק בכשרות הגט בגלל הפרות אלו, שעלוות להתרחש גם שנים לאחר הגט?

מאז ומתמיד מבדילים בתי הדין בין הגט שהוא "ספר כריתות" מוחלט וסופי, לבין כל הנושאים הנלווים. כאשר ישנה הפרה של הסכם הגירושין – גם הפרה בסיסית – יש לכך תרופה בדיון משפטי, אבל לא ניתן – גם לא לבית הדין הרבני – להחזיק את הגט כ"בן ערובה" ולערער על כשרותו.

אילו היה בית הדין מתכוון לערער ברצינות על הגט, אזי היה הבעל נאשם בביגמיה, כי יש לו שתי נשים, והיה עליו לגרש אחת מהן, ללא כל תנאי ומיד.

סוף דבר: פסק הדין בטל ומבוטל, וטוב יעשה בית הדין אם יבטלנו בעצמו. עניינם של הצדדים יועבר מכאן ואילך לדיון בבית הדין האזורי ברחובות.

(–)

שלמה דיכובסקי

מצטרף להני"ל

(–)

אליהו בקשי דורון - נשיא

מצטרף לפסק דין כי פסק הדין בטל ומבוטל, אך הסיפא לפסק דין כי המשך הדיון יועבר לבית הדין ברחובות, אין אני תמים דעים בזה.

האם בית הדין שטעה במסקנתו בדבר מסוים כבר נפסל מלהמשיך ולדון בתיק זה? יצור תקדים שכל תיק שבית הדין הגדול ביטל פסק דין של בית הדין קמא ייפסל מלדון באותו תיק.

אין הדברים נראים, ולדעתי בית הדין האזורי באשדוד יכול להמשיך ולדון בתיק וכמובן שכל החלטה שלו בנושא הרכוש ניתן לערער כמקובל.

(–)

שלמה בן שמעון

הוחלט כאמור בפסק הדין של הרב בקשי דורון והרב דיכובסקי.

ניתן ביום כ"א אייר תשנ"ז/28.5.97

[שמות הדיינים והמזכיר הראשי]

ניתוח מקרה מספר 6

הופיע ספר חדש של המרכז לחקר האשה בהלכה:

מעמד האשה בהלכה: שאלות ותשובות

מאת

דוד גולינקין

תוכן העניינים

הקדמה

מבוא: תשע גישות למעמד האשה בהלכה במאה העשרים

פרק א': נשים והנחת תפילין (אורח חיים ל"ח:ג')

פרק ב': נשים במניין וכשליחות ציבור (אורח חיים ק"ו:א')

פרק ג': ברכת ברוך שפטרני לבת מצוה (אורח חיים רכ"ה:ב')

פרק ד': נשים וקריאת התורה בציבור (אורח חיים רפ"ב:ג')

פרק ה': השתתפותן של נשים בהלוויות (יורה דעה שני"ט:א-ב')

פרק ו': אמירת קדיש יתום על ידי נשים (יורה דעה שע"ו:ד')

פרק ז': השתתפותן של נשים בטקס הנישואין ובשבע ברכות

בשבעת ימי המשתה (אבן העזר ל"ד:ד', ס"ב:ד')

פרק ח': נשים כפוסקות הלכה (חושן משפט ז', ברכי יוסף סעיף י"ב)

פרק ט': המחיצה בבית־הכנסת

פרק י': הסמכת נשים לרבנות

משרות ציבוריות

לימוד והוראת התורה

מצוות עשה שהזמן גרמן

דיינות

עדות

רשימת המקומות שבהם נתפרסמו הפרקים לראשונה

מפתח נושאים

הקדמה באנגלית

תקצירים באנגלית

ניתן להזמין את הספר מאתר האינטרנט www.schechter.edu

או בטלפון 02-6790755, שלוחה 111.